

EUROPA IN GOEDE HANDEN

2

Algemene matheid: de Europese verkiezingen van 14 juni 1984

Anders dan in 1979, toen het Nationaal Comité had getracht de Nederlandse kiezers warm te maken voor de Europese verkiezingen, zag de overheid in 1984 af van een uitgebreide publiciteitscampagne. Het bleef bij een speciale verkiezingspostzegel en een paar televisiespotjes, die met enige regelmaat werden uitgezonden en waarin de kiezer werd opgeroepen te gaan stemmen. Ook was er zoals gebruikelijk bij verkiezingen extra zendtijd beschikbaar voor de deelnemende politieke partijen. Alleen de Europese Beweging probeerde via vele bijeenkomsten het publiek te interesseren voor Europa. Het hielp allemaal weinig, aldus de politicoloog Isaac Lipschits: de apathie was groot.¹

De landelijke politiek wekte meer emoties op. In de tijd dat de campagne voor de Europese verkiezingen werd gevoerd, stond de Nederlandse politiek in het teken van de economische crisis en de gespannen verhoudingen tussen het Westen en de Sovjet-Unie. Het door premier Ruud Lubbers geleide kabinet van CDA en VVD wilde de welvaartsstaat behoorlijk afslanken en flink bezuinigen op de sociale zekerheid. Daarnaast overwoog de regering de plaatsing van Amerikaanse kruisraketten in Nederland als antwoord op de dreiging van het Warschau-Pact. De PvdA verzette zich als grootste oppositiepartij fel tegen het sociaal-economische en veiligheidsbeleid van de centrum-rechtse coalitie, en maakte net als in 1979 het kabinetsbeleid tot inzet van de Europese verkiezingen.

Partijen en hun lijsttrekkers

CDA, VVD en dit keer ook de PvdA gingen de Europese verkiezingen weer in als onderdeel van een Europese partijfederatie. De christen-democraten hadden volop meegewerkt aan de opstelling van het uitgesproken federalistische verkiezingsprogramma van de EVP. Zij zagen ook nu weer af van een eigen manifest. Hun lijsttrekker was Bouke Beumer, die

ook in 1979 de lijst had aangevoerd. Het partijbestuur droeg hem unaniem voor, alhoewel hij bekendstond als tegenstander van de stationering van kruisraketten. Beumer had met het partijbestuur afgesproken dat hij in de campagne het officiële CDA-standpunt zou verdedigen, maar dat hem werd toegestaan zijn eigen opvattingen kenbaar te maken, indien dit aan de orde zou komen.² [16]

Het lijsttrekkerschap in de PvdA was bepaald geen uitgemaakte zaak. Anne Vondeling, die in 1979 de lijst had aangevoerd, was een klein half jaar na zijn verkiezing als Europarlementariër bij een auto-ongeluk in België omgekomen. Zijn plaats als delegatieleider was ingenomen door Ien van den Heuvel, die zich nu kandidaat stelde voor de eerste positie op de lijst. Zij werd gesteund door de meerderheid van het partijbestuur en de Rooie Vrouwen, de sociaal-democratische vrouwenorganisatie. Hoge ogen gooide ook Piet Dankert, die in 1982 voorzitter was geworden van het Europees Parlement. PvdA-leider Joop den Uyl bepleitte zijn kandidatuur, alhoewel er twijfel bestond of Dankert de plaatsing van nieuwe kernwapens in Europa wel net zo categorisch afwees als de PvdA. Nadat de kandidatencommissie zich ervan had vergewist dat hij de antikernwapenkoers van de PvdA onderschreef, koos de commissie voor Dankert, mede vanwege zijn relatief grote bekendheid.³ De partijraad zette Dankert vervolgens met een grote meerderheid op de eerste plaats. De PvdA had haar wantrouwen ten aanzien van de EG inmiddels achter zich gelaten en stelde zich weer constructiever op.⁴ Zij kwam naast haar eigen gedetailleerde verkiezingsprogramma ook met het Federatie-manifest. In 1979 was het de Europese socialisten nog niet gelukt om tot een gemeenschappelijk programma te komen. Den Uyl, die voorzitter van de Federatie was, sprak van een 'historische gebeurtenis'.⁵ Hij stond samen met Dankert op het verkiezingsaffiche. [17] Een andere PvdA-poster, met onder meer tekeningen van een tennisser en een gelukkig gezin, werd na kritiek dat het te 'middle class' zou zijn uit de campagne gehaald.⁶ [18]

De VVD voerde campagne op basis van het manifest van de ELD en zag net als het CDA af van de opstelling van een eigen programma. Als lijsttrekker wezen de liberalen de relatief onbekende Hans Nord aan, die voorzitter was geweest van de programma-commissie van de ELD en van 1962 tot 1979 de functie van secretaris-generaal van het Europees Parlement had bekleed. Hij volgde de flamboyante maar controversiële Berkhouwer op, die zijn partij af en toe in verlegenheid had gebracht. Zo werd hij ervan beschuldigd op een receptie een paar flessen wijn te hebben meegenomen. Vergeleken bij Berkhouwer was Nord wel het

STEM PvdA
ÓÓK VOOR EUROPA

• **MEER WERK** • **GEEN NIEUWE**
KERNWAPENS • **SCHONER**
MILIEU

 LIJST 2
PIET DANKERT

17

STEM PvdA
ÓÓK VOOR EUROPA

• **MEER WERK** • **GEEN NIEUWE**
KERNWAPENS • **SCHONER MILIEU**

 LIJST 2 - PIET DANKERT

18

'N EUROPA
ZONDER
GRENZEN EN
OVERBODIGE
REGELS

DOEN WAT NODIG IS

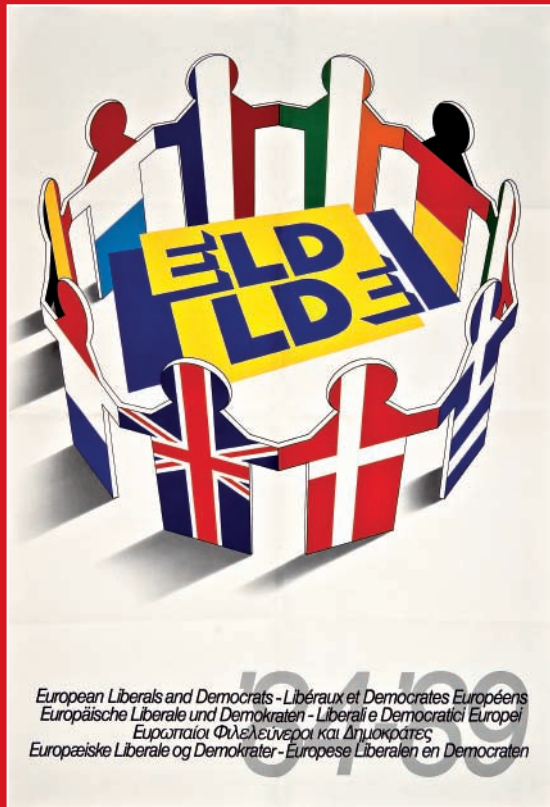
19

andere uiterste. Hoewel hij werd geprezen om zijn politieke bekwaamheid, stak hij nogal saai af bij zijn voorganger. Tijdens een verkiezingsbijeenkomst vroeg een kiezer zich af of het niet mogelijk was geweest 'een energieke, dynamischer figuur als lijsttrekker te benoemen'.⁷ Misschien was het om deze reden dat de vvd ervan afzag om hem op het verkiezingsaffiche af te beelden. De partij voerde campagne onder de leus 'doen wat nodig is'. [19] De vvd maakte ook gebruik van haar standaardposter, maar nu zonder de ELD-kleur geel. Waar in 1979 nog geen ELD-affiche was gemaakt, lukte dat in 1984 wel. Het was ontworpen door het reclamebureau dat voor de vvd werkte, en zou ook in de andere negen landen in de verkiezingscampagne worden gebruikt. ELD-secretaris-generaal Jens Nyman Christensen was tevreden met het eindresultaat: 'Dit was echt de enige poster met een idee erachter. De tien figuurtjes in de nationale kleuren van de vlag hebben de handen ineengeslagen.'⁸ [20]

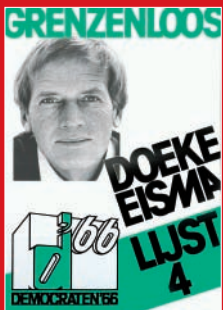
Sinds 1979 had D66 zich geregeld afgevraagd of haar beide Euro-parlementariërs zich niet bij een bestaande fractie moesten aansluiten. Afgezien van de technische faciliteiten en financiële ondersteuning zouden zij dan over meer mogelijkheden beschikken om hun politieke opvattingen kenbaar te maken. Probleem was echter dat er geen fractie bestond voor de 'zgn. vierde stroming' van de radicale, links-liberale partijen.⁹ Vlak voor de verkiezingen in juni 1984 ging D66 officieel een technische lijstverbinding aan met een geestverwante Franse en Deense partij, waardoor zij in aanmerking kwamen voor financiële ondersteuning van het Europees Parlement bij de verkiezingen. De partijen spraken af elkaar in de verkiezingsstrijd te steunen en na de verkiezingen samen een 'radicaal-liberaal-democratische' fractie te vormen.¹⁰ De lijst van D66 werd aangevoerd door de socioloog Doeke Eisma, die Aar de Goede opvolgde. [21]

Anders dan in 1979 kwamen de kleine partijen aan zowel de linker- als de rechterzijde van het politieke spectrum dit keer wel tot overeenstemming. Zij hadden hun les geleerd; een *Alleingang* bracht hen niet over de kiesdrempel van vier procent. Desalniettemin ging het niet van een leien dakje. Wat betreft de kleine christelijke partijen was de SGP ook nu weer voorstander van electorale samenwerking, zij het dat de partij hierover intern sterk verdeeld was. De RPF, die in 1981 in de Tweede Kamer debuteerde, gaf eveneens de voorkeur aan een gezamenlijk optrekken. Het GPV-bestuur vreesde echter weer voor de identiteit van het Verbond. Het meende dat er vergeleken met 1979 weinig veranderd was en raadde zijn achterban samenwerking af, ook al omdat het Verbond als kleinste van de drie op een gemeenschappelijke lijst zijn kandidaat nooit verkozen zou zien. De algemene vergadering van het GPV dacht er dit keer anders over en besloot met een ruime meerderheid tot een gezamenlijke kandidatenlijst. De interne partijdiscussie was ongevoel fel. 'Wie zaterdag de algemene vergadering in Zwolle bijwoonde, moet soms gedacht hebben dat een coalitie met klein links op de agenda stond,' aldus een journalist.¹¹

De samenwerking van de orthodox-christelijke partijen ging niet verder dan een gezamenlijke kandidatenlijst. Deze werd aangevoerd door SGP'er Leen van der Waal. Hij werkte bij ESSO en had nauwelijks politieke ervaring. Verder stelde elke partij een eigen program op, waarvan de gemeenschappelijke hoofdlijnen in een gezamenlijk manifest werden gebundeld. Daartoe behoorden in de eerste plaats het vasthouden aan de nationale identiteit en de afkeer van Europese eenwording, hetgeen ook duidelijk tot uitdrukking kwam in de wapperende

20

21

22

23

24

25

Nederlandse vlag op het gezamenlijke affiche van SGP, RPF en GPV. [22] Het Verbond had het recht gekregen raamaffiches te maken voor de kandidatuur van Eimert van Middelkoop, derde op de lijst en eerste GPV'er. [23] De drie partijen voerden verder elk ook hun eigen campagne. Daarbij speelde mee dat de SGP geen gebruik wilde maken van de aangeboden zendtijd politieke partijen, omdat dit tegen de principes van de partij inging. De RPF en het GPV wilden wél radio en televisie benutten om hun visie uit te dragen. Tegenstanders van deelname in de SGP plaatsten advertenties in landelijke dagbladen om het Nederlandse volk te waarschuwen tegen het gevaar van de Europese verkiezingen.

Ook de kleine linkse partijen CPN, PSP en PPR vonden elkaar, maar net als aan de rechterzijde ging het niet van harte. Al in het voorjaar van 1983 waren zij met de voorbereidingen begonnen. De CPN riep de PPR en de PSP op om met een gezamenlijke lijst te komen, eventueel met de Evangelische Volkspartij (EVP) erbij. De EVP was in 1982 in de Tweede Kamer gekomen en probeerde de rol te vervullen van het geweten van het CDA. De PPR wenste het kort daarvoor gevormde 'Groen Platform', een bundeling van een aantal groeperingen die de linkse politiek in Nederland 'groener' wilde maken, bij de gesprekken te betrekken en het liefst ook nog de Fryske Nasjonale Partij (FNP), de EVP en D66.¹² D66 had daaraan overigens geen enkele behoefte. Binnen de EVP bestond veel weerstand tegen samenwerking, vooral met de communisten. Na hoogoplopende debatten besloot de partij uiteindelijk maar helemaal af te zien van verkiezingsdeelname. Ondertussen verliepen de onderhandelingen tussen CPN, PPR, PSP en het Groen Platform moeizaam. Over het verkiezingsprogramma werd betrekkelijk snel overeenstemming bereikt, maar over de lijstvolgorde en de naam die de electorale alliantie zou voeren konden de partijen het niet eens worden. Uiteindelijk besloten zij als 'Groen Progressief Akkoord' (GPA) de verkiezingen in te gaan, gevolgd door de afkortingen van CPN, PPR en PSP en GPN (wat stond voor Groene Partij Nederland, die gelieerd was aan het Groen Platform). In zijn gemeenschappelijke programma stelde het GPA zich kritisch op ten aanzien van de Europese integratie. Er werd echter niet langer gepleit voor uittreding uit de EG, zoals de PSP nog wel in haar eigen manifest voorstond.¹³ Enkele PSP-afdelingen riepen in een advertentie in *de Volkskrant* op de Europese verkiezingen – een 'schijnvertoning' – te boycotten. Ook het Tweede Kamerlid Fred van der Spek was hiervan voorstander, en dat terwijl de GPA-lijst werd aangevoerd door zijn vroegere fractiegenoot Bram van der Lek. Het samenwerkingsverband gebruikte een lijstnummeraffiche in de kleuren rood

en groen, waarin de synthese van socialisme en ecologisme tot uitdrukking kwam. [24] Daarnaast beschikte het G P A over een serie van vijf posters over verschillende thema's. [25]

De totstandkoming van het G P A leidde tot een breuk in het Groen Platform. Enkele provinciale groene partijen die er deel van uitmaakten waren net als de E V P niet gediend van samenwerking met de C P N. In december 1983 richtten zij De Groenen op. Om verwarring met het G P A te voorkomen namen zij onder de naam 'Europese Groenen' aan de verkiezingen deel. Op het verkiezingsaffiche stond een fraaie zonnebloem. [26] Veel hoop op een zetel hadden ze niet: 'We beschouwen deze verkiezingen als een testcase. Het is in feite een proefballonnetje dat we oplaten.'¹⁴

De Europese Groenen waren niet de enige nieuwkomer bij de Europese verkiezingen. Ook de nationalistische Centrumpartij had zich ingeschreven. Deze partij was in 1982 in de Tweede Kamer gekomen met een program dat vooral tegen de komst van buitenlanders was gericht. De Centrumpartij wilde bij de Europese verkiezingen opkomen voor de Nederlandse belangen binnen de E G. Lijsttrekker was Alfred Vierling, tweede man binnen de partij achter politiek leider en Tweede Kamerlid Hans Janmaat.

De partij God met Ons – die in 1982 tevergeefs aan de Tweede Kamerverkiezingen had deelgenomen – kende niet echt een programma, maar wenste politiek te voeren op basis van de Bijbelse Tien Geboden. Lijsttrekker Tine Cuypers-Bouwman was orthodox rooms-katholiek, en politiek actief geworden toen zij zag hoe het Roomse leven steeds verder in verval raakte. Met haar partij wilde ze een politiek onderdak bieden 'voor alle kiezers die nog in God geloven en zijn geboden onderhouden'.¹⁵ Het affiche van God met Ons riep niet zozeer op om op deze groepering te stemmen; het was meer een poging om de kiezer te bekeren. [27]

Campagne

De campagne voor de Europese verkiezingen kwam nauwelijks van de grond, ondanks alle partijactiviteit. Terugkijkend viel een journalist 'een nogal algemene matheid' op.¹⁶ Veel partijen klaagden over het ontbreken van belangstelling onder de kiezers en een gebrek aan kennis over Europa. De opkomst bij de partijmanifestaties was vaak bedenkelijk laag; de v v D bijvoorbeeld moest een 'Euromanifestatie' voor het

26

Bid
en stem
voor
eenheid en vrede
in Europa

**KIES 14 JUNI
LIJST**

9

GOD MET ONS

WAARSCHUWING!

Dit schreef een van de grote Nazi-misdadigers vóór zijn terechtstelling op zijn celmuur in Nürnberg:

Probeer het met GOD!

Wij hebben het zonder Hem geprobeerd
en we zijn eraan ten gronde gegaan

Kijk!	Luister!	Inlichtingen:
Nederland I 1 juni 18.45-18.55 uur 7 juni 20.28-20.38 uur naar	Radio Hilversum II 30 mei 18.20-18.30 uur 6 juni 08.55-09.05 uur	GOD MET ONS Postbus 74 4844 ZH Terheyden (N.Br.) Tel. 01693-3927 b.g.g. 045-711246
LIJSTTREKKER Tine Cuypers-Boumans		

27

partijkader wegens het geringe aantal aanmeldingen schrappen. De vvd-campagneleider typeerde de verkiezingen als een 'low interest product', dat desondanks toch met de nodige geestdrift aan de man moest worden gebracht om een lagere opkomst dan in 1979 te voorkomen.¹⁷

De grote partijen kregen in 1984 weer via hun fracties in het Europees Parlement subsidie voor de verkiezingscampagne. Het cda ontving ongeveer 800.000 gulden, de pvda 700.000, de vvd 600.000 en d66 ruim 300.000 gulden. De moeizaam tot stand gekomen lijstverbindingen van de kleine linkse respectievelijk rechtse partijen ontvingen tot hun verontwaardiging geen geld uit de Europese kas.¹⁸

Het was de pvda die de campagne weer in een nationale context trok. De leus 'Stem pvda. Oók voor Europa' gaf helder aan waar voor de sociaal-democraten de nadruk op viel: de oppositiepartij trachtte van meet af aan het beleid van het kabinet-Lubbers tot inzet van de verkiezingen te maken. 'De kiezers in Nederland moeten op 14 juni de rekening van de kortingen op de uitkeringen presenteren aan het kabinet,

het CDA en de VVD,' aldus partijleider Den Uyl.¹⁹ Hij stond zoals eerder vermeld samen met lijsttrekker Dankert op het verkiezingsaffiche. De PvdA-campagneleider zei hierover: 'Dat hebben we gedaan om Den Uyl als het ware te laten zeggen: "Kijk eens kiezer, jullie kennen mij wel, maar dit is Piet. Hij doet Europa. Ik sta achter hem."'²⁰ In advertenties riep de partij op te stemmen tegen het plaatsen van kruisraketten op Nederlands grondgebied.²¹

Dankert kreeg ervanlangs van de lijsttrekkers van CDA en D66, die verontwaardigd waren dat hij als voorzitter van het Europees Parlement zijn medewerking verleende aan de nationaal getoonzette campagne van zijn partij. De regeringspartijen reageerden aanvankelijk op de PvdA-strategie door het Europese karakter van de verkiezingen te benadrukken. Bovendien had het Europees Parlement geen zeggenschap over de kruisraketten, waardoor het oneigenlijk was dit thema in de campagne te betrekken, aldus Beumer.²² Toch besloten CDA en VVD de handschoen op te nemen. Zij planden de dag vóór de verkiezingen een debat in de Tweede Kamer waar een beslissing zou worden genomen over de plaatsing van kruisraketten. Vanaf het moment dat dit debat werd aangekondigd, leek het in de verkiezingsstrijd alleen nog maar om deze vraag te gaan.²³

De 'nationalisering' van de Europese verkiezingen bleek ook uit de inzet van landelijke politici in de campagne. Zo werd VVD-lijsttrekker Nord bij zijn verkiezingstournee vaak vergezeld door partijleider Ed Nijpels. Ook andere lijsttrekkers verkeerden veelvuldig in het gezelschap van landelijke politici.²⁴ De partijen trachtten hun campagne echter ook een Europees tintje te geven, door zo nu en dan kopstukken van geestverwante buitenlandse partijen voor hun manifestaties uit te nodigen.

Uitslagen

Op donderdag 14 juni vonden de verkiezingen plaats. Was in 1979 nog besloten om de stemmen te tellen nadat in alle Europese lidstaten de verkiezingen waren gehouden, nu werden 's avonds in de stembureaus de stemmen meteen geteld maar de uitslagen geheimgehouden tot zondag 17 juni. Op deze wijze kon de uitkomst van de verkiezingen overal in de EG gelijktijdig op zondagavond bekendgemaakt worden.²⁵

De opkomst betekende een grote tegenvaller. Met 50,9 procent was deze flink lager dan in 1979 (58,1 procent) – en dat terwijl volgens opi-

Tabel 4.
Uitslag Europese verkiezingen 14 juni 1984

	Europese verkiezingen 1979		Europese verkiezingen 1984	
	%	zetels	%	zetels
CDA	35,6	10	30,0	8
PvdA	30,4	9	33,7	9
VVD	16,1	4	18,9	5
D66	9,0	2	2,3	-
CPN/PSP/PPR (GPA)*	5,0	-	5,6	2
SGP/GPV/RPF*	3,3	-	5,2	1
Centrumpartij			2,5	-
Europese Groenen			1,3	-
God met Ons			0,4	-
Lijst Leschot	0,4	-		
totaal	99,8	25	99,9	25
opkomst	58,1%		50,9%	

* Voor 1979 het totaal van de zelfstandig deelnemende partijen (met uitzondering van de RPF, die toen niet aan de verkiezingen meedeed).

Bron: CBS, *Statistiek der verkiezingen 1984. Europees Parlement, 14 juni, Den Haag, 1985.*

niepeilingen ongeveer tweederde zou opkomen. Voorzitter Dankert van het Europarlement had eerder gezegd: 'Als het nu niet lukt, lukt het nooit meer. Zakken we onder de opkomst van 1979, dan valt de druk weg. Het parlement zal dan heus wel blijven bestaan, als een soort schaamlap voor de democratie, maar meer niet.'²⁶ Politici van de grote partijen spraken allen hun teleurstelling uit.

De uitslag van de verkiezingen in Nederland pakte anders uit dan verwacht. In de tijd voor de verkiezingen leek de PvdA af te stevenen op een fikse overwinning, maar zij bleef op het zeteltal van negen steken dat zij ook in 1979 had behaald (zie tabel 4). Door de lijstverbinding met het GPA liepen de sociaal-democraten een tiende (rest)zetel mis.²⁷ De PvdA

werd wel de grootste Nederlandse partij in het Europees Parlement. Het CDA ging van tien naar acht zetels, maar was desondanks content vanwege het feit dat het verlies binnen de perken was gebleven. Lijstaanvoerder Beumer dacht dat dit 'een beloning was voor de op Europese kwesties gerichte campagne'.²⁸ Waarschijnlijk was het sterke optreden van premier Lubbers in het kruisrakettendebat in de Tweede Kamer in de nacht voorafgaande aan de Europese verkiezingen hieraan mede debet geweest. De VVD ging er een zetel op vooruit. Deze winst was mede te danken aan de ruim 100.000 voorkeurstemmen die voorzitter Nijpels van de Tweede Kamerfractie – die op de laatste plaats van de kandidatenlijst stond en dus fungeerde als lijstduwer – behaalde. Hij zag toch maar van zijn Europese zetel af, wat hem op het verwijt van 'kieszersbedrog' kwam te staan. De VVD en het CDA trokken uit de uitslag de conclusie dat het kabinetsbeleid moest worden voortgezet – en dat terwijl ze eerder de verkiezingen niet als toets voor hun beleid hadden willen zien.

Voor 1986 verliepen de verkiezingen ronduit slecht: de Democraten raakten hun twee zetels in het Europees Parlement kwijt. De klein-linkse en -rechtse samenwerkingsverbanden betaalden zich uit: het GPA behaalde twee zetels, mede door de lijstverbinding met de PvdA. De combinatie van SGP, RPF en GPV haalde eveneens de kiesdrempel, wat door lijsttrekker Van der Waal 'een bemoedigend signaal' werd genoemd.²⁹ Ten slotte was de Centruumpartij met 2,5 procent van de stemmen sterk uit de bus gekomen – tot de grote schrik van de andere partijen, al won ze daarmee nog geen zetel.

In 1984 was de opkomst in de EG eveneens lager dan vijf jaar eerder. 61 procent van de Europese kiezers bracht een stem uit. Dit keer waren er 434 zetels te verdelen. De socialistische Federatie bleef met 130 zetels de grootste fractie (een toename van 17 zetels). De EVP kwam uit op 110 afgevaardigden. De ELD ging er ten opzichte van de vorige verkiezingen op achteruit; de liberalen zakten naar 31 zetels. De Groenen, die nog niet in het Europees Parlement vertegenwoordigd waren, maakten hun debuut. De negen groene partijen – inclusief het GPA – vormden de zogenoemde 'Regenboog-fractie', die twintig leden telde. Van der Waal sloot zich niet bij een fractie aan en kwam terecht in de groep van de zogeheten 'niet-ingeschrevenen'.³⁰